

УДК 726.54

О. В. Бачинська*КНУБА, старший викладач**каф. інформаційних технологій в архітектурі*

ОСОБЛИВОСТІ ОБ'ЄМНО-ПРОСТОРОВОГО РІШЕННЯ ЛЮТЕРАНСЬКОЇ КІРХИ СВ. КАТЕРИНИ У М. КИЄВІ

Анотація: у статті розглядається походження лютеранських храмів Німеччини та типи їх об'ємно-просторового рішення; особливості об'ємної композиції лютеранської кірхи у м. Києві у порівнянні з храмами Німеччини.

Ключові слова: кірха, Київ, Німеччина, об'ємно-просторове рішення, тип.

Україна – багаторелігійна країна і серед інших міст Київ не є виключенням. На його території ще декілька сторіч тому поміж представниками різних релігій оселилися німці, які принесли у місто свою релігію – німецьке лютеранство. Вони збудували для себе невелику богослужбову споруду – кірху Св. Катерини, єдину у місті. Наскільки її об'ємно-просторове рішення унікальне, допоможе виявити порівняння з аналогічними спорудами Німеччини – прабатьківщини київських лютеран.

Об'ємно-просторове рішення київської кірхи у порівнянні з кірхами Німеччини раніше не розглядалося.

Метою дослідження є виявлення особливостей об'ємно-просторового рішення кірхи Св. Катерини у Києві.

Лютеранство – один з найдавніших напрямків протестантизму, який безпосередньо пов'язаний з ім'ям та діяльністю духовного лідера Мартіна Лютера. Мартін Лютер народився у Саксонії у 1483 р., його життєвий шлях пролягав через чернецтво в Августинському монастирі Ерфурта, отримання ступеня доктора теології та викладання лекцій про Біблію у Віттенберзі. Саме з цього міста розпочався його протест проти несправедливостей, що існували на той момент у Римо-католицькій церкві. Його погляди, викладені у трудах, висловлені у церковних диспутах призвели до відлучення від католицької церкви, але отримали підтримку місцевих правителів та населення. Внаслідок цього розпочалася боротьба за свободу віросповідання у Німеччині та інших країнах, яка вилилася навіть у військове протистояння. Народженням протестантизму вважають 19 квітня 1529 р., коли князі та вільні міста Німеччини виступили проти відновлення католицького богослужіння. Вже після смерті Мартіна Лютера (у 1546 р.) 25 вересня 1555 р. був підписаний Аугсбурзький мир, у якому Аугсбурзьке віросповідання, тобто лютеранство, на землях Римської імперії було визнано офіційно [1].

До Росії лютеранство потрапило з Німеччини та скандинавських країн ще за часів життя Мартіна Лютера. Цар Петро I, імператриця Катерина Велика, намагаючись підштовхнути розвиток промисловості та культури, запрошували іноземців, особливо спеціалістів до Росії. У 1763 р. Катерина Велика навіть видала маніфест, який закликав іноземних громадян переїздити до Росії, для них були передбачені свобода віросповідання та допомога держави у будівництві церковних споруд [1].

Київ декілька сторіч входив до складу Російської імперії, тому усі процеси, що відбувалися у держави, торкалися і Києва також. У середині XVIII ст. в місті оселилися кілька сімей з Німеччини. Невдовзі до однієї з київських німецьких родин виписали домашнього вчителя, який так сподобався місцевим німцям, що невдовзі став пастором новоутвореної общини. Для богослужбових дій спочатку використовували найманий приватний будинок у садибі аптекаря – німця. Згодом на пожертви збудували першу на території Києва дерев'яну кірху Св. Катерини, яка була присвячена російській імператриці Катерині Великій за те, що саме за часів її правління було отримано дозвіл на будівництво першого лютеранського храму міста та призначений оклад її пасторам. Але розташовану на Подолі дерев'яну кірху община втратила у величезній пожежі 1811 р., яка випалила вщент вест Поділ. Щоб відродити втрачений храм німцям-лютеранам довелося починати все спочатку [2].

Перші роки після пожежі богослужбові дії лютеранська община проводила у люб'язно наданих місцевим генерал-майором приміщеннях приватного житлового будинку. Згодом лютеранам виділили ділянку на горі, де зовсім не було забудови. З точки зору пожежної безпеки (враховуючи втрату попередньої кірхи) це було дуже вдале розташування храму, з чого пораділа община. З причини нестачі грошей першою спорудою на відведеній ділянці була дерев'яна кірха Св. Катерини на кам'яному фундаменті. Для того, щоб завершити її будівництво, церковні старости заклали свої будинки і взяли кредит, який віддавали потім з пожертв прихожан – лютеран. Окрім храму на ділянці також розташовувалася квартира пастора. З часом Київ розбудовувався і первісно пуста ділянка з кірхою опинилася серед міських споруд. Між будинком пастора та кірхою була прорізана широка вулиця, яку на честь релігійної споруди згодом назвали Лютеранською [2].

Лише з часом накопичивши кошти, лютерани змогли збудувати більш капітальну будівлю (рис. 1, а), яку розташували поряд зі старим храмом. Цікавим фактом є те, що у зборі коштів на лютеранську кірху допомагали не тільки вельможні німці-земляки з інших міст і, а й навіть жителі Києва інших віросповідань, тобто заможні жителі міста не відвернулися у складний момент від проблем киян-іновірців. Новий храм освятили у 1857 р., відзначивши подію

великим релігійним святом. Нова сакральна споруда Києва стала окрасою Києва, усі відзначали витонченість, ясність її архітектурного рішення та дивовижну акустику [2]. Кірха збереглася упродовж руйнівного ХХ ст., коли на території Києва були зруйновані майже всі храми. У цей час її використовували не за призначенням. На початку ХХІ ст. її повернули київській лютеранській общині і відновили богослужіння (рис. 2, б–ж) [3–4].

Архітектуру лютеранських кірх загалом утворив католицький костьол. Це парадоксальний факт, бо готичні церкви та костели уособлювали неприйнятний для лютеранства католицизм. Першими кірхами взагалі ставали готичні храми: вже існуючі споруди просто переходили з однієї віри до іншої. Серед змін, які відбувалися при цьому з католицьким храмом відомий факт винесення ікон з костьолу, до яких неприязно ставилися лютерани [1].

У подальшому кірхи почали будувати за типом костьолів – у вигляді видовженої споруди зі скатних дахом. Існуючі на момент виникнення лютеранства німецькі храми були двох типів: з двома високими шпилями по обидва боки від входу або з одним над входом (рис. 1, а–в) [5–7]. Всі вони були симетричні, завдяки чому утворювався цілісний суворий вигляд головного фасаду. Якщо траплялися інші варіанти, то це були відхилення від вже відомої форми храму: у вигляді двох шпилів різних за висотою – одного високого, іншого вкороченого (рис. 2, а, б) [8–9].

Німецькі храми, які будували вже як осередки лютеранства, спочатку створювали за знайомою схемою симетричної композиції з видовженого об'єму храму та одного чи двох шпилів (рис. 1, г–з; рис. 2, г) [10–16]. Такі споруди могли бути і в інших архітектурних стилях, наприклад, бароко. Але у процесі формування архітектури кірх з'явилися будівлі і з асиметричним розташуванням шпиля збоку від головного входу, які отримали більш гуманістичний вид у порівнянні з суворим готичним костьолом (рис. 2, д, е) [17–18]. Цей єдиний шпиль став невід'ємним елементом лютеранського храму. Він пройшов шлях перетворення від витягнутої готичної форми до прямокутної башти з годинником, завершення якої могло різноманітним залежно від задуму архітектора: у вигляді гострої готичної форми, скатного даху, системи бань. Також зустрічаються і готичні храми, і кірхи, які склалися з трьох споруд, притулених одна до одної як комплекс – храму, башти та невеличкого будиночка (рис. 2, в, є–ж) [19–22].

Не дивлячись на те, що кірхи будували у різних архітектурних стилях (відомі навіть споруди з банями у стилі бароко), більшість лютеранських храмів несе на собі відбиток готики. Це проявляється не тільки у загальній формі храму, що має походження з костьолу, а й у деталях. В оформленні кірхи часто використовували вертикальні лінії, що імітували готику: характерні для цього

а

б

в

г

д

е

є

ж

Рис. 1. Кірха Св. Катерини у м. Києві, вул. Лютеранська, 22: а) історична фотографія; б) сучасний стан; в) внутрішній вигляд, вітварна частина; г) вітвар церкви; д) богослужіння у кірсі; е) причастя на Різдво; є) проповідь пастора; ж) хор кірхи.

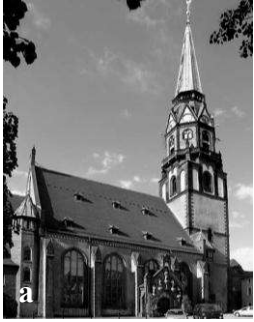

		КАТОЛИЦЬКІ ХРАМИ	ЛЮТЕРАНСЬКІ КІРХИ
ХРАМ + ШПИЛЬ	симетрія	1 шпиль	
		2 шпиля	

Рис. 2. Порівняльний аналіз католицьких храмів та лютеранських кірх – симетричні композиції споруд: а) церква Св. Миколая, м. Лебау; б) церква Св. Лаврентія, м. Нюрнберг; в) собор, м. Любек; г) церква Св. Марка, м. Мюнхен; д) церква Серця Христового, м. Ойскірхен; е) Альт-Россгартенська кірха, м. Кенігсберг–Калінінград; є) Гефсиманська церква, м. Берлін; ж) Фрауенкірхе, м. Дрезден; з) кафедральний собор, м. Берлін.

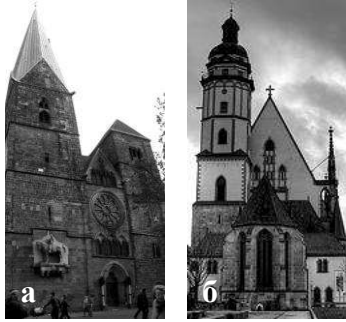

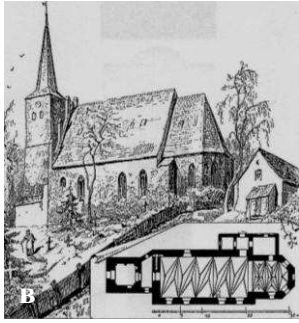
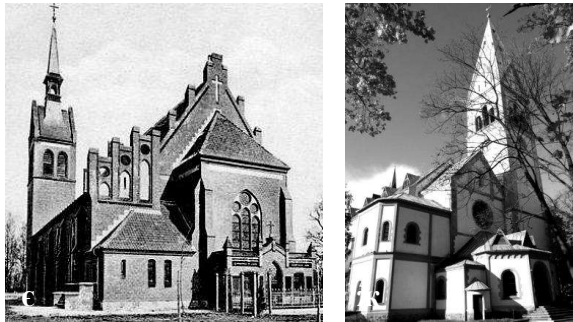
			КАТОЛИЦЬКІ ХРАМИ	ЛЮТЕРАНСЬКІ КІРХИ
ХРАМ + ШПИЛЬ	дісиметрія	2 шпиля		
	асиметрія	1 шпиль		
ХРАМ + ШПИЛЬ+БУДИНОК	дісиметрія			
	асиметрія			

Рис. 3. Порівняльний аналіз католицьких храмів та лютеранських кірх – несиметричні композиції споруд: а) Фрауенкірхе, м. Бремен; б) Томаскірхе, м. Лейпціг; в) кірха Юдіттен, м. Кенігсберг–Калінінград; г) Фріденскірхе, м. Потсдам; д) кірха Розенау, м. Кенігсберг–Калінінград; е) Ансар кірха, м. Шлезвіг-Гольштейн; є) кірха Понарт, м. Кенігсберг–Калінінград; ж) кірха пам'яті королеви Луїзи, м. Кенігсберг–Калінінград.

стилю стрілчасті вікна, конструкції аркбутанів, що виконували суто декоративну функцію, гострокутні скатні дахи, кругле вікно «роза» над входом.

Київська кірха Св. Катерини значно відрізняється від німецьких лютеранських споруд. Загалом в її архітектурі дуже мало елементів, притаманних улюбленому стилю лютеран – готиці. Кірха не має одного з головних елементів – башти. Відсутні гострі кути у її формах: у скатному даху; вікна та вхід, завершені циркульними, а не стрілчастими арками; відсутні виражені вертикальні тяги. З готики запозичена кількість ярусів фасаду та розташування вікон з обох боків від входу, вікно «роза», що перетворилося на маленьке кругле віконечко у квадратному обрамленні. Внаслідок таких змін в об'ємно-просторовому рішенні кірха втратила спрямування усієї споруди уверх за подобою готичних костьолів і, не дивлячись на певну спорідненість зі стилем лютеранських церков, стала більш схожою на приватний київський будиночок. Особливо цю схожість підкреслили циркульні завершення вікон та входу і пояси з арок, які є широко вживаними у фасадах київської забудови.

Такий незвичайний вигляд київської кірхи Св. Катерини може бути обумовлений двома причинами. Перша причина те, що кірха була єдиним лютеранським храмом німецької діаспори на весь історичний Київ. Діаспора як острівець відірваний від материка: на відстані всі події рідної країни виглядають інакше, і тому храми діаспори можуть сильно відрізнятися від подібних споруд, розташованих на батьківщині. У такому храмі можуть поєднуватися елементи архітектури, приналежні до різних релігій, форми храму та світської архітектури, можливий вплив місцевої архітектурної школи.

Другою причиною може бути нестача грошей, бо київській общині німців-лютеран було дуже важко зібрати необхідну суму на будівництво храму. А зведення притаманної кірхам башти вимагало додаткового фінансування.

Але не дивлячись на незвичайний вид кірхи Св. Катерини, вона прикрасила тогочасний Київ і сподобалася усім.

Список використаних джерел:

1. Протестантизм. Лютеранство в России [Електронний ресурс] // Вокруг света: Энциклопедия [веб-сайт]. – 29.06.2012. – Режим доступу: <http://www.vokrugsveta.ru/encyclopedia/index.php?title=%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%8B>. – Назва з екрану (29.06.2012).
2. Закревский Н. Описание Киева. В 3 т. – Т. 1, 2. – М.: Тип. В. Грачева, 1868. – 950 с.
3. Лютеранская церковь (кирха) св. Екатерины [Електронний ресурс] // Day&night: reality services [веб-сайт]. – 29.06.2012. – Режим доступу:

<http://www.flatday.com.ua/okieve/dostoprimechatelnosti/article/105.html>. – Назва з екрану (29.06.2012).

4. Немецкая Евангелическо-Лютеранская церковь Украины: Киевская община [Електронний ресурс] // Немецкая Евангелическо-Лютеранская церковь Украины [веб-сайт]. – 29.06.2012. – Режим доступу:

<http://delku.org.ua/fotogalereya/122.html>. – Назва з екрану (29.06.2012).

5. Приходская церковь Святого Николая (Лёбау) [Електронний ресурс] // Википедия: Свободная энциклопедия [веб-сайт]. – 29.06.2012. – Режим доступу:

http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%B4%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D1%86%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%8C_%D0%A1%D0%B2%D1%8F%D1%82%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%9D%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D1%8F_%28%D0%9B%D1%91%D0%B1%D0%B0%D1%83%29. – Назва з екрану (29.06.2012).

6. Церковь Святого Лаврентия в Нюрнберге – старейшая в Германии [Електронний ресурс] // EuropeTourism: Туристичний сайт [веб-сайт]. – 29.06.2012. – Режим доступу: <http://www.europetourism.eu/cerkov-svyatogo-lavrentiya-v-nyurnberge-starejshaya-v-germanii/> – Назва з екрану (29.06.2012).

7. Любекский собор [Електронний ресурс] // Википедия: Свободная энциклопедия [веб-сайт]. – 29.06.2012. – Режим доступу:

http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D1%8E%D0%B1%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%80 – Назва з екрану (29.06.2012).

8. Германия (Deutschland): Бремен (Bremen): Unser Lieben Frauen Kirche; 15:19 21.10.2007 [Електронний ресурс] // Германия (Deutschland): Бремен (Bremen): фото 2007г.: Туристичний сайт [веб-сайт]. – 29.06.2012. – Режим доступу: <http://www.vadimpl.ru/germ/brem/bremph.htm>. – Назва з екрану (29.06.2012).

9. Томаскирхе – церковь святого Фомы [Електронний ресурс] // Turistua.com. Лучший поиск туров: Туристичний сайт [веб-сайт]. – 29.06.2012. – Режим доступу: <http://sightseen.turistua.com/ru/card/1305/>. – Назва з екрану (29.06.2012).

10. Церковь Св. Марка евангелическо-лютеранская церковь, находящаяся в центре Мюнхена [Електронний ресурс] // Uadream.com: Онлайн путеводитель [веб-сайт]. – 29.06.2012. – Режим доступу: <http://www.uadream.com/tourism/europe/Germany/element.php?ID=50116> – Назва з екрану (29.06.2012).

11. Германия. Ойскирхен. Церковь Сердца Иисуса (Kirche Herz Jesu) [Электронный ресурс] // АРТ АРТель про искусство [веб-сайт]. – 29.06.2012. – Режим доступа: <http://artel-art.livejournal.com/574092.html>. – Назва з екрану (29.06.2012).

12. Альт-Россгартенская кирха [Электронный ресурс] // Википедия: Свободная энциклопедия [веб-сайт]. – 29.06.2012. – Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BB%D1%8C%D1%82-%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B3%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D0%BA%D0%B8%D1%80%D1%85%D0%B0. – Назва з екрану (29.06.2012).

13. Гефсиманская церковь (Берлин) [Электронный ресурс] // Википедия: Свободная энциклопедия [веб-сайт]. – 29.06.2012. – Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B5%D1%84%D1%81%D0%B8%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D1%86%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%8C_%28%D0%91%D0%B5%D1%80%D0%BB%D0%B8%D0%BD%29. – Назва з екрану (29.06.2012).

14. Фрауенкирхе [Электронный ресурс] // Germany: портал о жизни Германии [веб-сайт]. – 29.06.2012. – Режим доступа: <http://germanizm.net/kultura/126-shtutgart-i-ego-kafedralnyi-sobor-sv-eberharda>. – Назва з екрану (29.06.2012).

15. Кафедральный собор Берлина [Электронный ресурс] // EuropeTourism: Туристичний сайт [веб-сайт]. – 29.06.2012. – Режим доступа: <http://www.europetourism.eu/ramyatnik-imperskim-ambiciyam-dovoенnoj-germanii/>. – Назва з екрану (29.06.2012).

16. Фриденскирхе (Сан-Суси) [Электронный ресурс] // Википедия: Свободная энциклопедия [веб-сайт]. – 29.06.2012. – Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%80%D1%85%D0%B5_%28%D0%A1%D0%B0%D0%BD-%D0%A1%D1%83%D1%81%D0%B8%29. – Назва з екрану (29.06.2012).

17. Кирха Розенау [Электронный ресурс] // Википедия: Свободная энциклопедия [веб-сайт]. – 29.06.2012. – Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B8%D1%80%D1%85%D0%B0_%D0%A0%D0%BE%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D0%B0%D1%83. – Назва з екрану (29.06.2012).

18. Ansgar Kirche. Киль (Шлезвиг-Гольштейн)» [Электронный ресурс] // Фото Планета – Германия Шлезвиг-Гольштейн Киль: Сайт фотографій [веб-сайт]. – 29.06.2012. – Режим доступа: <http://foto-planeta.com/photo/330964.html>. – Назва з екрану (29.06.2012).

19. Юдитген-кирха [Електронний ресурс] // Википедия: Свободная энциклопедия [веб-сайт]. – 29.06.2012. – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%AE%D0%B4%D0%B8%D1%82%D1%82%D0%B5%D0%BD-%D0%BA%D0%B8%D1%80%D1%85%D0%B0>. – Назва з екрану (29.06.2012).

20. Кирха Понарт [Електронний ресурс] // Википедия: Свободная энциклопедия [веб-сайт]. – 29.06.2012. – Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B8%D1%80%D1%85%D0%B0_%D0%9F%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D1%80%D1%82. – Назва з екрану (29.06.2012).

21. Калининград, Россия, Кирха [Електронний ресурс] // toto: Персональный сайт [веб-сайт]. – 29.06.2012. – Режим доступа: http://toto.flagatrip.ru/photo_files/tag/%D0%9A%D0%B8%D1%80%D1%85%D0%B0.html. – Назва з екрану (29.06.2012).

22. Кирха памяти королевы Луизы [Електронний ресурс] // Википедия: Свободная энциклопедия [веб-сайт]. – 29.06.2012. – Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B8%D1%80%D1%85%D0%B0_%D0%BF%D0%B0%D0%BC%D1%8F%D1%82%D0%B8_%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%B2%D1%8B_%D0%9B%D1%83%D0%B8%D0%B7%D1%8B. – Назва з екрану (29.06.2012).

Аннотация

В статье рассматривается происхождение лютеранских храмов Германии и типы их объемно-пространственного решения; особенности объемной композиции лютеранской кирхи в г. Киеве в сравнении с храмами Германии.

Ключевые слова: кирха, Киев, Германия, объемно-пространственное решение, тип.

The summary

Origin of Lutheran temples of Germany and types of their volumetric-spatial decision; features of a volumetric composition of a Lutheran temple in city Kiev in comparison with temples of Germany is considered in clause.

Key words: a Lutheran temple, Kiev, Germany, volumetric-spatial decision, type.